

PREFAȚĂ

La nici doi ani de la alegerea lui Donald Trump ca președinte al Americii, Ian Bremmer încearcă, în *NOI versus EI. Eșecul globalismului*, o explicație a acestui paradox: de ce într-o democrație consolidată și cu stabilitate multiseclară poate fi ales un populist ca președinte. Să fie un accident?

Cunoscut ca un specialist în relații internaționale (este teoreticianul aplicării curbei J la relațiile internaționale), fondator și președinte al uneia dintre cele mai dinamice companii de analiză de risc și consultanță din lume, *Eurasia Group*, editorialist la *Time* și *Financial Times*, un obișnuit al platourilor de televiziune americane, Ian Bremmer analizează cu luciditate în această carte reacția mondială a celor ce se simt dezavantajați împotriva globalizării și pune un diagnostic sumbru: „Lucrurile trebuie să devină cu mult mai rele, îndeosebi pentru câștigători, înainte ca ele să devină mai bune pentru toți ceilalți. Aceasta reprezintă eșecul fundamental al globalismului.” Dar, de la apariția acestei cărți în SUA, în primăvara anului 2018, lucrurile s-au schimbat. Acum, Donald Trump nu mai este președinte al Americii. Mai poate fi astăzi validă această sentință?

De fapt, nimic nu s-a schimbat între timp. Pe 19 noiembrie 2020, la două săptămâni după alegerile prezidențiale din 3 noiembrie, Ian Bremmer scria pe Twitter: „Efortul președintelui Trump de a răsturna rezultatele alegerilor din SUA nu este o lovitură de stat, deoarece nu există nicio șansă (prin care mă

refer la zero) să reușească. Și totuși, contează foarte mult, deoarece delegitimează alegerile și instituțiile politice deja privite cu neîncredere de mulți. Există motive de îngrijorare cu privire la viitorul democrației SUA? Absolut (și ele există de zeci de ani). Există motive de panică în legătură cu tranziția din 20 ianuarie? Nu.”

Pentru unii dintre comentatorii acestei cărți, precum Howard French în *Wall Street Journal*, pesimismul lui Bremmer pare nu doar puțin exagerat, ci și neașteptat. Și asta pentru că, la o primă impresie, cartea care i-a adus notorietate mondială, *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, apărută în 2006, explică legătura dintre gradul de deschidere al unei țări și stabilitatea acesteia. Dar această carte nu era o apologie a deschiderii, ci o analiză a traiectoriei posibile a unei țări în funcție de o serie de variabile. Poziția statelor pe această curbă poate oscila, așa că nici stabilitatea, nici deschiderea nu sunt definitive. Ceea ce descrie curba J este relația dintre stabilitate și democrație: în partea stângă, unde este scurtă, curba explică de ce un lider al unui stat eșuat este tentat să obțină stabilitatea, un bun pe care societatea îl prețuiește, prin închiderea țării. E mult mai simplu decât printr-o construcție instituțională laborioasă și prin facilitarea dezvoltării societății civile. Unele state sunt stabile pentru că sunt deschise (Statele Unite, Franța, Japonia), pe când altele sunt stabile tocmai pentru că sunt închise (Coreea de Nord, Cuba). De fapt, în această carte sunt deja premisele viziunii din *NOI versus EI. Eșecul globalismului*.

Ian Bremmer este pesimist în privința globalizării pentru că înțelege resorturile reacției crescânde împotriva acesteia. Iar acestea sunt consecința diviziunii care adâncește prăpastia dintre cei ce au și cei ce nu au. Și aceste premise pot conduce într-un viitor apropiat la scindarea societăților între elite și toți ceilalți. Fără să poată anticipa efectele crizei Covid-19, dar luând în calcul celelalte crize succesive, cea financiară din 2008, criza refugiaților din 2015 și cadrul general dat de criza

de identitate, Bremmer anticipează că atât categoriile dezavantajate, cât și clasa mijlocie vor fi pauperizate și se vor revolta împotriva elitelor. Chiar și acolo unde globalizarea a adus progres social și economic – în țări precum China, India sau Brazilia –, „Una e ca guvernul să transfere mari sume de bani celor care au nevoie.”, scrie domnul Bremmer. „Altceva e ca el să le ofere serviciile pe care le așteaptă cetățenii din clasa de mijloc.”

În capitolul al treilea, *Falii*, în care analizează situația din douăsprezece state: Africa de Sud, Nigeria, Egipt, Arabia Saudită, Brazilia, Mexic, Venezuela, Turcia, Rusia, Indonezia, India și China, care au beneficiat de pe urmele globalizării, atunci când se oprește asupra Braziliei, o țară care a devenit victima propriului succes, Bremmer constată că „un număr imens de oameni care au fost scoși din sărăcie și cei care fac deja parte din clasa de mijloc cer acum o guvernare mult mai bună – iar așteptările lor au sporit într-un moment deosebit de dificil pentru Brazilia.” Iar cartea a fost scrisă cu un an înaintea alegerii extremistului Jair Bolsonaro, în octombrie 2018, ca președinte al Braziliei.

Sintetizând, Ian Bremmer identifică patru cauze ale adâncirii faliei dintre cei care beneficiază și cei care pierd de pe urma globalizării: cauze *economice* (în primul rând, creșterea inegalității dintre cei ce au și cei ce n-au deloc, despre care vorbea și Thomas Piketty în *Capitalul în secolul XXI*), cauze *socioculturale* (contactul dintre purtătorii unor culturi și valori diferite, chiar opuse, facilitat de globalizare, conduce spre ceea ce Samuel P. Huntington numea „ciocnirea civilizațiilor”), cauze *securitare* (criza identitară și temerile legate de terorism și imigrație, cu toate fenomenele pe care le antrenează, pun securitatea în diferitele sale ipostaze pe un loc prioritar, neglijând în schimb drepturile omului și libertățile) și cauze care țin de impactul crizei *tehnologice* (consecință a dublei revoluții, cea a internetului și a dezvoltării rețelelor sociale, dar și a robotizării.) Toate aceste cauze cumulate generează

o fragmentare socială și politică de care politicienii fără scrupule nu ezită să profite, ceea ce face situația și mai greu de gestionat.

Demersul unor Donald Trump, Jair Bolsanaro, Vladimir Putin, Recep Erdogan sau Viktor Orban nu doar de a împărți lumea între „noi” și „ei”, ci și de a mobiliza o parte împotriva celeilalte, rămâne pe cât de influent, pe atât de atractiv. Chiar și după înfrângerea sa, și mai ales după instigarea la violență din 6 ianuarie 2021 de la Washington, Donald Trump rămâne popular pentru o bună parte a electoratului republican. Și, așa cum subliniază Bremmer în concluzia cărții: „Nimeni n-a votat pentru Donald Trump pentru că ar fi crezut că Statele Unite vor deveni mai sigure și mai prospere. Într-o țară în care oamenii apți de muncă, dar fără slujbe sunt de trei ori mai numeroși decât cei care au slujbe, iar jumătate dintre șomeri iau medicamente zilnic, foarte multă lume vrea «schimbare».”

CRISTIAN PÎRVULESCU

Elisei, care nu știe încă să citească.

INTRODUCERE

De ce aruncă palestinienii cu pietre? Ca să atragă atenția? Ca să-și îmbunătățească viața? Ca să facă progrese către crearea unui stat palestinian? Aruncă cu pietre pentru că vor ca alții să vadă că le-a ajuns, că nu pot fi ignorați și că sunt în stare să producă distrugeri. Votul nu le e de ajutor. Străinilor nu le pasă. Unde sunt oportunitățile care aduc schimbarea? N-a mai rămas nimic altceva, decât aruncatul cu pietre.

În sensul acesta, în curând vor exista palestinieni în toată lumea. Lucrătorii de pretutindeni se tem de pierderea slujbelor și a salariilor, pentru că sunt depășiți de economia globală care se reorientează și de schimbarea tehnologică. Cetățenii se tem de valurile tot mai mari de străini care schimbă chipul și glasul țării pe care o cunosc. Se tem de teroriștii și de criminalii care ucid din motive pe care nimeni nu le poate înțelege. Se tem că guvernul nu poate sau nu vrea să-i apere. Cuprinși de neliniște, devin furioși. Spre a se face văzuți, auziți și a-și face simțită prezența, încep să arunce cu pietre.

Apoi strigătul de ajutor primește răspuns. Donald Trump* declară unei uriașe mulțimi entuziaste că îi vede, că îi vede pe inamicii lor și că doar el poate să-i ducă (înapoi) pe tărâmul făgăduinței. Senatorii Elizabeth Warren și Bernie Sanders le spun susținătorilor care îi aclamă că marile

* Cartea a apărut în limba engleză în anul 2018, ca atare toate referirile la persoane și evenimente din viața publică trebuie raportate la momentul respectiv (n. red.).

corporații și băncile de pe Wall Street îi fură ca-n codru. Campionii Brexitului le spun alegătorilor că trebuie să revindice granițele Marii Britanii și să respingă legile și reglementările impuse de europeni. Populiștii europeni le spun susținătorilor că ei vor conduce șarja patrioților împotriva străinilor și a globaliștilor.

Acești lideri nu susțin că guvernul ar trebui să fie mai mare sau mai mic, că ar trebui micșorate taxele sau mărite cheltuielile. Ei pun sub semnul întrebării dreptul „elitelor” de a face regulile care ne guvernează viețile. Le spun cetățenilor că li s-a furat șansa de a reuși și că media este implicată. Promit să-i aline pe cei în suferință, să-i chinuie pe cei care se bucură de confort și să ardă cuiburile puterii.

Îi putem ataca pe acești populiști, îi putem lua în derâdere sau îi putem respinge, dar ei știu ceva important despre oamenii cu care vorbesc și înțeleg că multă lume consideră că „globalismul” și „globalizarea” i-au dezamăgit. Acești potențiali conducători au talentul de a trasa linii de demarcație între oameni. Ei oferă o irezistibilă viziune a diviziunii, a lui „noi versus ei”, a cetățeanului cinstit care își apără drepturile în fața celui mai bogat sau mai necinstit decât el. În funcție de țară și de perioadă, „ei” ar putea însemna bogați sau săraci, străini sau minorități religioase, rasiale și etnice. Ar putea însemna susținători ai unui partid politic rival sau oameni care trăiesc într-o altă zonă a țării. Ar putea însemna politicieni, bancheri sau reporteri. Indiferent cum anume e aplicat, conceptul constituie o unealtă politică care și-a dovedit eficacitatea.

Această carte nu este despre pietre sau despre pagubele pe care le provoacă la impact. Pietrele reprezintă expresii ale frustrării. Ele nu rezolvă probleme. În schimb, trebuie să privim cu mai multă atenție la sursele mai adânci ale acestor frustrări, la felul în care guvernele din toată lumea au tendința de a răspunde la ele și la maniera în care liderii politici, instituțiile, companiile, școlile și cetățenii pot conlucra spre a îmbunătăți situația.

Nu exista bogăție acolo unde am crescut eu, în Chelsea, Massachusetts, dar, de pe strada copilăriei mele, o puteam ghici în profilul verde-auriu al clădirilor din Bostonul învecinat. Habar nu aveam ce anume se petrecea în interiorul acelor zgârie-nori, dar îmi captau atenția. Cum se ajunge de aici acolo? – mă întrebam. Când liceul meu a inițiat un program intitulat „Învață un copil cum funcționează America”, m-am grăbit să profit de ocazia de a participa. Noi, elevii cu rezultate meritorii, ne-am îmbrăcat cu sacou și cravată, am mers în centru, pe străzile aglomerate, pe lângă bărbați îmbrăcați la costum, am intrat pe ușile de sticlă, am urcat cu ascensorul silențios, care s-a oprit fără zgomot, am așteptat și pătruns după aceea în încăperea în care lucrau directorii. Cred că era o bancă. Avea cel mai gros covor pe care-l văzusem vreodată.

Apoi am fost conduși spre a fi primiți în audiență de Tim, un bărbat care părea cu adevărat bucuros să ne cunoască. Avea o strângere de mână fermă și, când se uita la mine, mă privea cu adevărat. „Ați vrea să lucrați aici?”, a întrebat el grupul. Unul dintre noi a spus „da”, iar noi ceilalți am încuviințat dând din cap. „Nu vă oprește nimeni și să nu-i credeți pe cei care vă spun altceva. Dacă vreți să reușiți, trebuie să învățați bine și să munciți serios. Doar de voi depinde asta.” El credea acest lucru, prin urmare l-am crezut și eu.

Avea dreptate. De pe urma proiectelor, am dobândit o bursă la facultate, apoi un doctorat, am avut o idee, am înființat o companie, am făcut bani, am avut apariții la televiziune și am scris cărți. Un copil născut la marginea săracă a unui mare oraș american, având-o doar pe mama (tatăl meu a murit când aveam patru ani), care și-a condus cei doi băieți către succes, cu perseverență și evitând toate capcanele vieții. Un mic exemplu al vișului american.

Ca tânăr, visul american a venit învelit într-un ambalaj de „globalism”, o credință în interdependența universală

care părea a oferi căi spre prosperitate atât pentru băiatul sărac care eram, cât și pentru adultul de succes care speram să devin. Globalismul părea a fi o alternativă *generoasă*; este jocul în care toți pot câștiga. Adoptă capitalismul, coboară zidurile, angajează, construiește și extinde-te. Cei care au reușit, sau care cred că vor avea o oportunitate, sunt atrași de globalism. Eu mi-am dedicat lui viața profesională. De ce nu? Sistemul a lucrat pentru mine și a scos din sărăcie sute de milioane de oameni de pe tot globul. De ce nu ar putea într-o bună zi să funcționeze pentru fiecare?

Nu a reușit însă. Un contraexemplu timpuriu s-a ivit cu ocazia protestelor de la întrunirea din 1999 a Organizației Mondiale a Comerțului, unde ceea ce începuse ca un protest pașnic, bine organizat, pentru drepturile muncitorilor, a devenit un magnet pentru manifestații de stradă anticorporatiste, antinucleare și anti-orice-vrei, apoi o luptă continuă între tinerii care se fereau de gloanțele de cauciuc și polițiștii care se fereau de pietre. Globaliștii nu au dat mare atenție. Privind retrospectiv, era un semnal de alarmă.

În 2008, ani de lipsă de reglementări, pariuri greșite și rea-credință au doborât unele dintre cele mai mari bănci, trimițând unde de șoc în întreaga lume. Apoi a apărut mișcarea „Occupy Wall Street”*, făcându-i pe bancheri să se teamă că cei fără adăpost ar putea deveni violenți. Forumul Economic Mondial de la Davos din acel an a fost fascinant. Nimeni nu știa cât de mult se va înrăutăți situația economiei globale sau ce anume se va întâmpla în perioada următoare. Dar, apoi, a venit vremea planurilor de salvare a băncilor, ceea ce a stabilizat piețele. Liderii Chinei au injectat miliarde spre a păstra turat motorul economic al Chinei, elitele mondiale au revenit la afaceri, iar protestatarii de pe Wall Street s-au întors acasă.

* Mișcare de protest împotriva abuzurilor capitalismului financiar, care a debutat la 17 septembrie 2011, când circa 1 000 de persoane au manifestat pe Wall Street (n. red.).

Revoluțiile eșuate din lumea arabă ne-au atras atenția, iar crizele refugiaților pe care le-au declanșat au adâncit problemele, dar incriminarea globalismului a devenit în mod inevitabil clară doar atunci când Marea Britanie a votat să părăsească Uniunea Europeană. Apoi Donald J. Trump a fost ales președinte al Statelor Unite ale Americii.

Astăzi, lozinca este inegalitatea. Am știut dintotdeauna că lumea continuă să fie un loc nedrept, dar cea mai mare parte a elitelor mondiale considera, având numeroase dovezi, că globalismul constituia soluția, și nu problema. Dar, în vreme ce elitele se întrunesc pentru dezbateri, și mai mulți oameni devin frustrați.

În Chelsea, în vechiul meu cartier, lumea e furioasă. Oamenii nu mai cred că munca sârguincioasă și educația sunt suficiente. Ei nu întrezăresc o cale și au sentimentul că au fost mințiți. De zeci de ani. Fratele meu a votat pentru Donald Trump, iar dacă mama mea ar fi trăit, pun pariu că și ea l-ar fi votat. Cu siguranță ea n-ar fi votat pe cineva care a petrecut ceva timp la Washington în ultimii 30 de ani. Furia devine mai evidentă – în Appalachia, Gaza, America Latină, nordul Africii și Europa de Est.

Sunt oare globaliștii înspăimântați? Absolut deloc. Economiiile Statelor Unite și globale au crescut brusc în 2017 și 2018 și nu există nicio revoluție globală iminentă, nici vreun al Treilea Război Mondial care să ne impună tuturor schimbarea. Furia publică constituie o afecțiune cronică cu care ne-am obișnuit să trăim pentru că sistemul curent lucrează atât de bine pentru noi. Ce spunea Obama pe vremea când era candidat la președinție? În vremuri tulburi, oamenii care și-au pierdut locurile de muncă „devin înverșunați, recurg la arme, la religie, la antipatia față de persoanele care nu sunt ca ei, la sentimente potrivnice imigrației sau acordurilor comerciale ca manieră de a-și explica frustrările”. Globaliștii descoperă suficient adevăr în această afirmație, încât nu mai e nevoie să privească mai atent viețile acelor oameni. Noi nu

vedem globalizarea și pe imigranți așa cum o fac ei și nu avem senzația că trebuie să facem acest lucru. Iată motivul pentru care această problemă a promisiunilor încălcate nu va fi rezolvată curând. Va fi mai rău. Și nu doar în Statele Unite.

Cartea aceasta este despre urmări. Atunci când ființele umane se simt amenințate, identificăm pericolul și căutăm aliați. Folosim inamicul, real sau imaginar, spre a ralia prieteni de partea noastră. Cartea aceasta este despre schimbările politice, economice și tehnologice care se petrec în lume și despre divizările accentuate pe care le vor crea ele între viitoarele valuri de câștigători și perdanți. Este despre modalitățile în care oamenii vor defini aceste amenințări drept lupte pentru supraviețuire care învrăjdesc felurite versiuni de „noi” cu felurite forme de „ei”. Este despre zidurile pe care guvernele le vor construi spre a-i apăra pe cei dinăuntru de cei din afară și statul de poporul său.

Și este despre ceea ce putem face noi în această privință.